

JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES RESEARCH

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Open Access Refereed e-Journal & Refereed & Indexed

Article Type	Research Article	Accepted / Makale Kabul	27.10.2019
Received / Makale Geliş	23.08.2019	Published / Yayınlanma	28.10.2019

RUS TARİHÇİSİ V. F. PANOVA'NIN İSLAM PEYGAMBERİNİN HAYATINA YAKLAŞIMI (PEYGAMBERLİK DÖNEMİ)

RUSSIAN HISTORIAN PANOVA'N'S APPROACH TO THE LIFE OF THE ISLAMIC PROPHET (AFTER THE PROPHETIC LIFE)

Dr. Öğr. Üyesi Vesile ŞEMŞEK

Kastamonu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Kastamonu /
TÜRKİYE, ORCID: 0000-0002-9800-4557

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.1525>

Reference: Şemşek, V. (2019). Rus Tarihçisi V. F. Panova'nın İslam Peygamberinin Hayatına Yaklaşımı (Peygamberlik Dönemi). *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 6(43): 3178-3185.

ÖZET

Eski Sovyet döneminin siyasi şartları göz önünde bulundurulursa, dini eserlere karşı olumsuz baskı ve emperyalist yaklaşım tarzının var olduğu bir dönemde, yazarın bunu eserine hiçbir şekilde yansıtmadığını, ayrıca dinsel kimliğini arka planda tuttuğunu vurgulamak gerekir. Panova, uzun süre yaptığı çalışmalar sonucu kaleme aldığı eserinde, genel anlamda tarihçi kimliği ile Hz. Muhammed'i değerlendirerek objektif bakış açısı sergilediğini ve bu bağlamda Siyer çalışmaları içerisinde kendine özgü yere sahip olduğunu söylenebilir.

Panova, bazı oryantalistlerin, Hz. Muhammed'in Kur'an hükümlerinde zaman zaman bazı değişiklikler yaptığı konusundaki eleştirilerine karşılık, yeni dinin yayılması ve Müslüman nüfusunun artması ile İslam devletinin kurulduğunu ve bu devletin sadece Kur'an'la yönetilmediğini, müctehitlerin, bölgelerin adet ve geleneklerini dikkate alarak bazen örfi hükümlerden faydalandıklarını açıklar. Devamında yazar, Müslüman tarihçilerin, Kur'an'ı Kerim ayetlerinin bütünüyle ilahi kaynağa dayalı olduğunu söylemelerine rağmen, bazı konuların tartışmaya açık olmasının nedeninin, Kur'an'ın, Hz. Muhammed'in ölümünden sonra kitap haline getirilmesine ve buna bağlı olarak ilk dönem Mushaflarda sure sıralamasının orijinallik bakımından aynı olmadığına bağlar.

Bu çalışmada, Panova'nın Hz. Muhammed'in hayatı ile ilgili, O'nun Peygamberliğinin Mekke ve Medine dönemini, deskriptif yöntemle inceleyerek yazarın görüşleri değerlendirilerek aktarıldı.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Hz. Muhammed, Kuran, Rus, Eser, Yaklaşım

ABSTRACT

Considering the political conditions of the former Soviet period, it is necessary to stress that at a time when there was negative pressure and imperialist approach to religious works, the author did not reflect this in his work in any way, but also kept his religious identity in the background. In his work, which he wrote as a result of his long-time studies, Panova stated that the Prophet Jesus (PBUH) was a historian in general. It can be said that he displayed an objective point of view by evaluating Muhammad and that in this context he had a unique place in Siyer studies.

Panova said that some Orientalists believe that Hazrat Mahdi (as) will be the son of the Prophet (SaaS). In response to the criticism that Muhammad has made some changes in the Qur'an from time to time, he explains that the Islamic State was established with the spread of the new religion and the increasing number of Muslims, and that this state is not governed solely by the Qur'an, and that the mujtahids, taking into account the traditions and customs of the regions, sometimes Although Muslim historians say that the verses of the Qur'an are based entirely on the divine source, the reason why some issues are open to discussion is that the Qur'an, Hazrat Mahdi (as), is the most important part of the Qur'an. He attributes it to the fact that Muhammad was made into a book after his death, and accordingly the order of surah in the first period Mushafs is not the same in terms of authenticity.

In this work, Panova's Hz. The author's views on the life of Muhammad and the Mecca and Madina periods of his prophethood were evaluated by examining the deskriptive method.

Key words: History, Hz. Muhammad, Quran, Russian Work, Approach

1. GİRİŞ: MEKKE DÖNEMİ

1.1. İlk Vahiy Olayı

Panova, Peygamberlik dönemini Mekke ve Medine olmak üzere iki bölümde inceler. Mekke dönemi ile ilgili, Hz. Muhammed'in yaşadığı ilk vahiy tecrübesini, vahyin orijinalliği, Kuran ve vahiy ilişkisi konularına değinir. İlk vahiy olayı ile ilgili, 610 yılında, Ramazan ayının son gecelerinin birinde Hz. Muhammed, Nur Dağı'nda Hira Mağarası'nda uyuduğu sırada, insan suretinde büyük bir meleğin onun yanına geldiğini anlatarak, ilk karşılaşma ile ilgili, Siyer kaynaklarında yer alan ve Hz. Muhammed'in bizzat kendi anlattığı olayın öneminden bahsederek şu rivayeti nakleder:

“Cebrail geldiğinde uyku halinde idim. Bana “Oku” dedi. Ben okuma bilmem diye cevap verdim. Hemen üzerime nefes alamayacağım kadar, dağ gibi ağır bir yük koydu. Daha sonra o yükü kaldırarak tekrar, ama bu sefer daha yüksek sesle “oku” emrini verdi. Ben yine okuma bilmem dedim. Cebrail bu sefer bana sarılarak sıktı, öyle bir sıktı ki, öleceğimi zannettim ve ölüm korkusuyla “ne okuyayım” diye karşılık verdim. Tam o sırada Cebrail Alak Suresi'nin ilk beş ayetini söyleyerek bana tekrar ettirdi. Uyandığım da Cebrail'in bana söylediklerinin hepsini ezberlemiştim.” (Şemşek,2018: 92-93).

Panova, İlk Vahiy olayı ile ilgili değerlendirmesinde şu bilgileri kaydetmektedir:

“Hz. Muhammed'e gelen ilk sözün “oku” emri olması çok dikkat çekicidir. Arapça “karae” fiili, değişik anlamlarda kullanılmaktadır. Örneğin; “Mütalaa et”, “ezberden oku”, “bildir”, “söyle – de”, “telaffuz et” gibi tercüme edilir. Bu durumdan şöyle bir sonuç doğar; İlk vahyin “Oku” emri ile başlaması, yöneldiği şahsın okuma yazma bildiğinin göstergesi olarak algılanabilir. Bununla beraber, bazı Müslüman âlimlerin Hz. Muhammed'in ümmi, cahil olduğunu ısrarla vurgulamalarına karşılık, Hz. Muhammed'in tamamen okuma yazma bilmediğini söylemek tartışılan konular arasında yer almaktadır” (Panova, 1993: 101-102).

Ayrıca Kur'an'ı Kerim ile ilgili ilginç bilgiler veren yazar, Kur'an kelimesinin, Arapça “karae” (okumak) fiilinden geldiğini, Müslümanların yeni dini kabul etmeleri ile birlikte yazılmaya başladığını ve daha sonra yeni düzenlenmeler yapılarak tamamlandığını ve böylece kutsal metin haline getirilen dini–edebi bir kitap olduğunu ifade etmektedir (Panova, 1993: 103-105).

Panova; Hz. Muhammed'in ilk vahiy olayından sonra, bir süre bu durumu gizli tuttuğunu, bu durumu sadece eşi Hatice'ye ve yakın akrabalarına anlattığını, ilk iman edenlerin Hz. Hatice, oğlu Zeyd ve amcası Ali, Ebu Bekir olduğunu ifade ederek, bu konuda Siyer kaynaklarında yer alan rivayetlerin çoğunun aynı içeriği taşıdığını ifade etmektedir (Panova, 1993: 98-102). Hz. Muhammed'in yakın akrabalarına, “Lat ve Uzza'yı red ederek, tek ve bir olan Allah'a imana, onun yeni dinine ibadet etmeye” davet ettiğini, ancak ilk aşamada bu davetin, kendi kızları dâhil, amcası Ebu Talip ve diğerlerinden gizli tutulması gerektiğini, yeni dinin tebliğinin hiyerarşi ve toplumsal güven açısından çok yavaş ilerlediğini, sadece yakın akraba ve dostlar arasında sürdürüldüğünü, iman edenlerin, değişik Arap kabilelerinin zengin gençlerinden, bağımsızlığını kazanmış kölelerden ve küçük tüccarlardan oluştuğunu ve üç yılda sayılarının ancak kırk-elliye ulaştığını da ifadelerine eklemiştir (Panova,1993: 108-109). Devamında, Arap toplumunda yaşayan Hıristiyan ve Yahudilerin, aynı Tanrı'ya ibadet etmeleri açısından, Hz. Muhammed'in getirdiği dine karşı tepkili olmadıklarını anlatan yazar, aksine, bu konuda çok tanrılı müşriklerin Tek Allahlı dini kabullenmelerinde büyük sıkıntılar meydana geldiğini, Hz. Muhammed'in kendi akrabalarının, onun getirdiği yeni dine, hatta kendisine karşı ciddi tepkiler oluşturduklarını kaydeder (Panova, 1993:112-113). Hz. Muhammed'in, daha önceki din kurucularından farklı olarak kardeş sevgisine ve adalete dayalı yeni din anlayışı ile sosyal adaletsizliğin, her türlü haksızlığın mevcut olduğu bir toplumda, ibadetten sonra en güzel amelin sevmek olduğunu, gerçek kulluğun yalnız Allah'a karşı yapıldığını söyleyerek, ayrıca, aile ve mülkiyet dokunulmazlığını, ahlaki değerleri, insan hakları içerikli vaazları ile müminler arasında iman birliğini sağladığını da vurgulamıştır (Panova, 1993:115).

Panova, bazı oryantalistlerin, Hz. Muhammed'in Kur'an hükümlerinde zaman zaman bazı değişiklikler yaptığı konusundaki eleştirilerine karşılık, yeni dinin yayılması ve Müslümanların sayısının artması ile İslam devletinin kurulduğunu ve bu devletin sadece Kur'an'la yönetilmediğini, müçtehitlerin, bölgelerin adet ve geleneklerini dikkate alarak bazen örfi hükümlerden faydalandıklarını açıklar. Yazar bu durumu;

Müslüman tarihçilerin, Kur'an'ı Kerim ayetlerinin bütünüyle ilahi kaynağa dayalı olduğunu söylemelerine rağmen, bazı konuların tartışmaya açık olmasının nedeninin, Kur'an'ın, Hz. Muhammed'in ölümünden sonra kitap haline getirilmesine ve buna bağlı olarak ilk dönem Mushaf'larda sure sıralamasının orijinallik bakımından aynı olmadığına bağlar (Panova, 1993: 97-99). Yazar; Vahyin ilk dönemlerinde nazil olan ayetlerin, Müşriklere yönelik olduğundan, daha çok iman konularını içeren vaaz ve nasihatlerden oluştuğunu örnekendirerek; Kur'an'ın ilk inen sureleri arasında olan Kureyş Suresi'nde, Mekke halkına ve Kureyş kabilesine merhamet ve hoşgörülü yaklaşıldığını, İslamiyet'in zuhurundan elli yıl önce, Mekke'yi Yemen ve Habeş işgalinden kurtaran Allah'ın, Kureyş'e rağbet göstererek, onlara özel olarak Kur'an'ı fasih Arapça indirdiğini ve diğer bir surede Allah, fil ordusuyla Mekke'de bulunan ve çok eski bir kutsal mabet olan Kabe'yi yok etmeye gelen Yemen'li Ebrehe'yi büyük hezimetle uğrattığını ifade eder. Ancak buna karşılık; Kureyş kabilesinin kendilerine şefkat ve merhamet ile yaklaşan Allah'ın tek ve bir olduğuna, en önemlisi de tek başına her şeye güç yetirdiği fikrini kabul etmediklerini, kendi inandıkları tanrıların, aralarında iş bölümü yapan, her konuda ayrı ayrı yetenek ve güce sahip olduklarını ve bu nedenle, "*Yerde ve gökte her şey ona aittir, insanı hiç yoktan var eden Allah'tır...*" içerikli ayetler konusunda, Hz. Muhammed'in saçmaladığını söyleyerek onunla alay ettiklerine vurgu yapar (Panova, 1990: 128-136).

Konu ile ilgili son olarak, yazar; Hz. Muhammed'in üç yıl gizli süren vahiy tebliğinin açık davet emrine kadar devam ettiğini, ancak yeni dinin davetinde büyük sıkıntılarla karşılaşan Hz. Muhammed'e üç yıl ara ile vahyin kesildiği, Allah'tan hiç bir işaretin gelmediği, Fetret Dönemi'nde manevi buhran geçirdiğini ifade etmiştir. Ayrıca, müminlere yapılan sosyal baskıların ve müşriklerin amansız zulümlerinin arttığı yıllarda, onun büyük umutsuzluğa kapıldığını da ifadelerine eklemiştir (Panova, 116-118)

1.2. İsrâ-Mirac Olayı

Özgün bir tecrübe başlığı ile İsrâ-Mirac olayına değinen Panova, Hz. Muhammed'in amcası Ebu Talib'in kızı Hande'nin Haşimiler Mahallesi'nde bulunan evinde meydana gelen olayı siyer kaynaklarında yer alan rivayeti naklederek: "Hz. Muhammed Ka'be'de yatarken, Cebrail yanına gelerek onu uyandırdı. Dışarıda yüzü insana benzer, iri kanatlı, beyaz bir katır – Burak (hızlı koşan anlamında), onları beklemekte idi. Her ikisi Burak isimli binekle Kudüs'e doğru yola çıktılar. Burada onları diğer peygamberlerden Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. İsa karşıladı. Hep beraber dua ettiler. Hz. Muhammed bu törene rehberlik-imamlık etti. Daha sonra Hz. Muhammed'e ikram olarak içinde su, süt ve şarap kadehleri getirildi. O, içinde süt olanı seçti. Tam o esnada Cebrail ürkütücü bir ses ile "*Gerçekten sen doğru yoldasın. Sen ve ümmetin için şarap haram kılındı*" diye seslendi. Bu sırada gökyüzünden Kudüs mabedine merdiven indirildi ve böylece, Cebrail eşliğinde kutsal seyahat başlamış oldu. Hz. Muhammed'i, ilk olarak on iki bin melek himayesinde Adem ile İsmail karşıladı. Son peygamberi, ikinci katta İsa (a.s.) ve amcazadesi Hz. Zekeriya'nın oğlu Yahya, sırasıyla diğer katlarda, Yusuf, İdris, Harun ve Musa selamladı. En son yedinci katta, İbrahim ile görüşen Hz. Muhammed, daha sonraları Hz. İbrahim'i anlatırken şöyle söylemiştir: "*Hayatımda kendime bu kadar çok benzeyen kimseyi görmedim.*" (Panova, 1993: 132-135). Devamında yazar, Hz. Muhammed, kendisini öz kardeşleri gibi selamlayan diğer peygamberlerin yanından ayrılarak, Cebrail ile kutsal yolculuğuna devam ettiğini, kısa süre sonra Cebrail'in, "*Ben artık gelemem, buradan sonra yalnız devam edeceksin*" diyerek oradan uzaklaştığını ve bundan sonra, Miraç seyahatine tek başına devam eden Muhammed'in, nihayet bu yolculuğun son durağına gelerek, çok katlı bir örtünün arkasından Allah ile bilinmeyen bir şekilde görüşüğünü ve bu görüşme sırasında müminlere elli vakit namazın emrolunduğunu ve Hz. Muhammed'in bu emre rıza gösterdiğini, daha sonra Musa'nın (as) ısrarlı tekidi ile Hz. Muhammed, ümmetine ağır geleceği düşüncesiyle tekrar Allah ile görüşerek, namazın beş vakte indirilmesini temenni ederek döndüğünü nakleder (Panova, 1993:144-147).

Panova, İsrâ-Mira konusu ile ilgili değerlendirmesinde; Miraç olayı ile ilgili Siyer kaynaklarında ve Kur'an'da değişik bilgilerin yer aldığını, ancak bu olayın nasıl vuku bulduğu hakkında açık delile rastlamamakla birlikte, olayın rüya âleminde meydana geldiğini ve iki rivayetle doğruladığını açıklamaktadır. Bu rivayetlerden ilki, Hz. Muhammed'in, "*Yolculuğa başlarken Cebrail, içinde su dolu bardağı devirmişti. Ben uyandığımda devrilen bardağı tutmayı başardım.*"', bir diğeri ise "*Bu seyahat zamanı, Hz. Muhammed'in vücudu hareketsiz kalmış ve Allah'ın huzuruna ruhen, Hz. Muhammed'in*

rüya halinde iken vuku bulduğunu ve gerçekte bir bağlantısı olmadığı.” rivayetinin Hz. Ayşe tarafından aktarılmasıdır (Panova, 1993:274).

2. MEDİNE DÖNEMİ

2.1. Hicret Sonrası Genel Durum

Panova, Medine dönemi ile ilgili bölümde, Hz. Muhammed’in siyasi kimliğinin yanısıra, Medine’nin sosyal yapısındaki rolünden, devlet tecrübesinden, yaptığı reformlar, savaşlar ve evlilikleri hakkındaki görüşlerini sergiler. Yazar, 620 yılında Hz. Muhammed ile Medine hey’eti arasında gerçekleşen ilk görüşmenin Medineliler’in hayatında dönüm noktası olduğunu ve bu durumun “büyük göç”-hicretle sonuçlandığını vurgulayarak Medine döneminin öneminden bahseder. Bu dönemde Hz. Muhammed’in liderliğinde kurulan İslam devletinin siyasi ve ekonomik açıdan güçlü hale geldiğini ifade eder. Peygamber olarak dini görevlerini icra eden Hz. Muhammed’in yaptığı reformların ilkinin, cahiliye toplumunda yetişen insanları eğitmek olduğu ve bunun onları güçlü Müslüman haline getirdiğini; bir diğeri ise, Mekke’den gelen Muhacirlerle, Medine’de onları karşılayan Ensar’ı kardeş yaparak sosyal gelişme sağlamış olmasıdır. Hz. Muhammed’in tüm bunları, onların yardımı ve katılımı ile “Ashab-ı Suffa” denilen İslam tarihinin ilk okulunu kurmakla sağladığını ve Müslümanların günlük yaşamlarının büyük bir kısmını burada İslam tebliği ile bilgileri burada öğrendiklerini vurgular. Yazar devamında, Mekke’den göç eden Müslümanlara yardım edenlerin (Ensar), sabahın erken saatlerinde geçimlerini sağlamak için bahçelerine ve tarlalarına, ticaretle uğraşan Muhacirlerin ise şehir pazarına gittiklerini, şehirde kalan yaşlıların da peygamberlerinin davetine icabet ederek onun sofrasında oturup onunla bir yerde vakit geçirdiklerini kaydeder (Panova, 1993: 417-425).

Panova, dini çekişmelerle geçen Mekke döneminin, yerini sakin ve huzurlu Medine dönemine bıraktığını, Hz Muhammed’in Medine döneminde iki büyük reform yaparak; ilki ile Cahiliye toplumunda ilmi ve dini yönde Müslümanların güçlenmesini, diğeri ile de siyasi gelişmelerle İslam’ın güçlenmesinin sağladığını ifade etmiştir. Medine’de daha yenice gelişmekte olan İslam devletinin; Müslümanların hayat tarzını siyasi yönde olduğu kadar sosyal ve kültürel anlamda da değiştirmekte olduğunu, bu değişimin Müslümanların ilmi ve ahlaki yaşam tarzlarına yansıdığını vurgulamıştır. Hz. Muhammed’in kurduğu Ashab-ı Suffa-“Hurma ağacının altında oturan insanlar” İslam tarihinde ilk eğitim kurumu olarak bilinmektedir. Hz. Muhammed’in ilim öğrenme dışında boş vakitlerini bahçesinde geçiren arkadaşları, onun tüm hayatının içinde yer alarak, adeta ondan öğrendiklerini hayatlarına uygulama mekanı olarak değerlendirmekte idiler.” (Panova, 1993:471-473). Devamında yazar, İslam dinine farklı bir bakış açısıyla yaklaşarak şu değerlendirmeyi yapmaktadır;

“Hz. Muhammed’in getirdiği yeni dinin temelinde yer alan Tek Allahlılık anlayışı ile Hıristiyanlık, Yahudilik ve Zerdüştlük dinlerinde var olan Tek Tanrı inancı arasında bazı farklılıklar mevcut idi. Önceki dinlerde artık belirlenmiş Tanrı inancı sayesinde, Hz. Muhammed, yeni dindeki Tek Tanrı anlayışını daha kolay benimsemiş ve böylece onu daha da yüceltme imkânı yakalamıştır.” (Panova, 1993:475-479).

Panova eserinde, Hz. Muhammed’in getirdiği yeni din konseptinde, Allah ve Muhammed ifadelerinin birbirinden ayrılmaz ikili olduğunu şöyle açıklamaktadır:

“Allah’a iman etmek, onun elçisini de kabullenmektir. Allah’ı ve yeni dini anlatan bilgiler, bu dinin kurulmasıyla ilgili emirler, yalnız Hz. Muhammed tarafından gelirdi. Aksi halde, eğer Hz. Muhammed’in peygamberliği inkar edilseydi, yeni dinin hükümleri her kabileye göre değişen, herkese vacip olmayan kanunlar topluluğuna çevrilirdi. Hz. Muhammed vahiy almakla beraber, ayetlerin açıklamasını (tefsir) doğru yapan tek kişi idi. Bu nedenle, Kur’an’da yer alan mübhem ve zor anlaşılan emirlerin izahı, yalnızca Hz. Muhammed tarafından yapılabilirdi.” (Panova, 1993:480).

Bunların yanında Panova, İslam’ı kabul eden her Müslümanın, kölesini serbest bırakarak onunla aynı haklara sahip olmasının sosyal adalet va’ad eden yeni dine girenlerin sayısını artırdığını, efendi ile köleyi eşit tutan bu dinin, doğal olarak Kureyş büyüklerini rahatsız ettiğini de vurgular. Ayrıca; genellikle, yeni reformların yapıldığı dönemlerde, İslam’ın gelişinden bin yıl sonra Protestanların Katoliklere karşı yapılan mücadelede Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde olduğu gibi saf ve temizliğine geri dönmeye davet ederek dini, zamanla karışan tahriflerden arındırmaya yönelik çalışmaların

yapıldığını, Arap haniflerin de aynı şekilde davrandıklarını vurgulayarak, örnek olarak, İbrahim'in getirdiği neredeyse unutulmuş Hanif dinini koruma amaçlı olduğunu gösterir.

Panova, Medine'de yaşayan Yahudiler'le, ilgili farklı bir açıklama yaparak; Müslümanların, birliği ve sosyal eşitliliğin ilk defa İslam dini ile birlikte sağlanmadığını, tarih boyu tek tanrılı dinlerin hepsinde var olduğunu bildirerek, İsa'nın Havarisi Pavel'in "Yunan yok, Yahudi yok, herkes Hıristiyandır" sözlerini Hz. Muhammed'in tekrarlayarak ilk önce Kureyş'i, sonra tüm Arapları, daha ileride bütün insanları İslam'a davet ettiğini ve "uluslararası" bir tebliğat süreci başlattığını kaydeder.

Yine Panova, İslamiyet'in tarihte çok kısa sürede gelişip yayılmasının, büyük endişelere kapılan Yahudiler'in Müslümanlar'a karşı büyük kin beslemelerine neden olduğunu kaydetmektedir. Devamında, Yahudiler'in kendi dinlerini savunmak için Hıristiyanlar'a karşı asırlarca mücadele ettiklerini ancak Hz. Muhammed'in "zaferi" henüz o hayatta iken başladığından İslam'a karşı koymak için kesin karar verdiklerini vurgular. Yesrib'de yaşayan Yahudilerin ise; yeni dinin barış ve huzur getireceğine, burada yaşayan kabilelerin sürekli birbirleriyle savaş halinde, iç ve dış çekişmelerin ortadan kaldıracağına inanarak, parçalanmış ve dağılmış kabileleri bir araya toplayarak tek ümmet profilini ve dolayısıyla barış ve istikrarı desteklediklerini vurgular.

Yazar, bir diğer taraftan, Kureyş'in Mekke'de daha çekirdek halinde olan "ümmet" in, büyüyerek gelişmesine karşı her türlü mücadeleye hazır beklemelerinin, İslamiyet'in ilk yıllarından itibaren Hz. Muhammed'in etrafında sıkı bir şekilde toplanan zayıf ve güçsüz Müslümanlar'ın yerini güçlü ve kararlı cennet bekleyen mü'minler haline gelmeleri olarak açıklar. Son olarak yazar, yeni dine Arap kabilelerinin dışında Habeş ve diğer halkların yanısıra "siyah" kölelerin de katılmalarının tek Allah, tek din, tek ümmet ve herkes için eşit olan kanunları bu dini daha cazip hale getirdiğini, mü'minler arasında meydana gelen her türlü fikri ve sosyal olumsuzlukları Hz. Muhammed'in kendisi çözerek, ümmetin birliğini sağladığını ve yeni dinin esaslarının, Yahudiler üzerinde büyük etki oluşturduğunu, tek ümmet adı altında Yahudi kabilelerinin birleşmelerinin gerekli olduğunu ve her konuda onların problemlerinin çözümüne uzlaştırmacı bir yaklaşım sergileyen Hz. Muhammed'in bu konuda onlara büyük güven sağladığını da vurgular.

Panova, kaynaklarda geçen bilgilerin Hz. Muhammed'in hoşgörülü ve iyi huylu olduğunu ancak İslam'ı tebliğ hususunda dini emirlerin uygulanması ve özellikle Allah yolunda kutsal savaş-cihad konusunda sert tavır sergilediğini kayderek, Hz. Muhammed'in dini tebliği konusunda "*Cennet ucuz değil, Allah yolunda savaşın, dini yeryüzüne yayınız, Allah için öldürün ve ölünüz ki, kurtuluşa eresiniz ve Cenneti kazanasınız!*" diyerek Müslümanları savaşa teşvik ettiğini ve kendisi bizzat bu konuda onlara örnek olarak savaşlara katıldığını vurgular (Panova, 1993:153-155).

2.2. Savaşlar

Hz. Muhammed'i savaş peygamberi olarak göstermeye çalışanlara karşılık, İslam Peygamberinin Medine döneminde ana misyonundan uzaklaşarak savaşa meyletmesi veya bunun ahlaki nakisliği olarak değerlendirilmelerinin arka planında Hz. İsa hakkında sahip oldukları algılamaya yatmaktadır. Bu algıya göre, Hz. İsa hiç savaşmamış, haksızlığa karşı mücadele yerine işkence çekmeyi tercih eden bir peygamber karşısında Hz. Muhammed, tam aksine savaşçı bir kişilikle tanımlandı. Her ne kadar Hz. İsa'nın şiddete meyletmediği söylene de, tarihsel süreç içerisinde Hıristiyanlık da kendi bünyesinde bir savaş teolojisi geliştirmiştir. Hatta bu savaşları Tanrı adına gerekli görenler de ortaya çıkmıştır. Meşhur Haçlı Savaşları da bu konuda önemli bir örnek teşkil etmektedir. Diğer taraftan, Hz. Muhammed'in hayatı anlatılırken genellikle, savaşlar kronolojik sıraya göre sıralanır. Bu durum, Hz. Muhammed'in hayatının peş peşe devam eden savaşlarla geçtiğini yansıtsa da, o zamanki savaşların okla, mızrakla, kılıçla birkaç hamleden ibaret olduğunu, kısa sürdüğünü gruplardan birinin kazanmasıyla yenilen tarafın savaş meydanını terk etmesiyle savaş bittiğini söylemek gerekir. Örneğin; Uhud Savaşı, zor bir savaş olmasına rağmen bir gün sürmüştür. Hendek Savaşı ise birkaç hafta sürmesine rağmen kanlı dövüş olmamıştır. (Hamidullah, 2004, 126). Ayrıca, Allah'tan savaş emri gelmeden Hz. Muhammed'in savaşla ilgili hiçbir talimat vermediği bilinmektedir. Müslümanlar hem inançlarını, hem kurdukları İslam devletini koruma amacıyla savaşlara katıldıkları bilinmektedir. Nitekim Hz. Muhammed'in vefatına kadar, İslamiyet'i geniş kitlelere ulaştırmak ve Müslüman bir toplum meydana getirmek ve bu toplumu koruyup savunma mücadelesi verdiği görülmektedir. İslam tarihinde savaşlar iki amaçla yapıldı.

Bunlardan ilkinin Nefs-i Mudafaa olduğu, bir diğerinin ise İslam devletini emniyet altına almak ve İslam davetine icabet etmek isteyen güçsüz ve zayıf kimselere destek olmak için yapıldığı bilinmektedir.

İlk seriyyelerle ilgili olarak özellikle Batı'da yapılan çalışmalarda genel olarak bunun Arap adeti üzere bir çapulculuk ve yağma hareketi olduğu imajı verilmeye çalışılmakta, Hz. Peygamber'in bu seriyyelerde intikam alma amaçlı hareketler içinde olduğu aktarılmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber'in ve ilk Müslümanların hayatlarını koruyabilmek için savaştıkları ve barışı ancak savaş ile sağlayabildikleri apaçık bir gerçektir (Azimli, 2013: 244). Ayrıca, ganimet ve menfaat uğruna savaşan bir peygamber algısına karşılık, günümüz siyer bilginlerinin görüşleri açıklama niteliğindedir; genel olarak, savaşlarda ganimet beklentisi önemli olmakla birlikte, Hz. Peygamber'in savaş ve seriyyelerde sadece ganimete odaklanmadığını söyleyebiliriz. Örneğin; Huneyn'de kazanılan ganimetleri iade etmesi, Hudeybiye Seferi, Mekke'nin fethinde ortaya konan tutum bunun açık göstergesi olarak değerlendirilebilir (Balcı, 2014: 154). Hicretten sonra Medine'de ilk iki yıl içerisinde İslam'ı kabul ederek Müslüman olanların sayısının hızla çoğaldığı bilinmektedir. Kısa sürede İslam'ın bu kadar yayılması bu dinin savaş değil, barış temayüllü olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Medine dönemi İslam devletinin hızla geliştiği ve Müslümanların sayısının arttığı bir dönemdir. Hz. Muhammed'in, tüm Arabistan bölgesine yeni dinin tebliği için özel öğretmenler gönderdiği gibi, kendisi bizzat dış devlet yetkilerine siyasi içerikli davet mektupları göndermişti. Siyer kaynaklarında davet mektupları gönderdiğinden genişçe bahsedilmektedir. Müslüman tarihçiler tarafından kaydedilen bu bilgilerin, mektup gönderilen ülkelerin tarih arşivlerinde rastlanılmaktadır (Hamidullah, 2004: 129)

Günümüz tarihçileri konu ile ilgili, Müslümanların savaşlardaki başarılarını Allah'ın yardımından öte, inançla kazanılan başarılar olarak değerlendirmektedirler. Kur'an'da bu durum açıkça şöyle belirtilir: "Gevşemeyin, üzülmeyin, inanmışsanız, mutlaka en üstünsünüzdür." (Ali İmran,139). Ayrıca, Hz. Peygamber hiçbir zaman oturduğu yerden ilahi yardım beklememiştir. O, savaş ahlakını, ilahi yardımın gelmesi üzerine temellendirmemiştir ve bu şekildeki bir savaş ahlak ve adabını ashabına öğretmemiştir. Ordularını savaşlara ve seriyyelerine gönderirken "korkmayın melekler yardım eder" şeklinde müjdelere değil, tedbirler tavsiye ederek göndermiştir. Tedbirsizce ilahi yardım beklemeye dair hayatında ve hadislerinde bir ifade bulunmamaktadır (Azimli, 2013: 281).

2.3. Çok Evliliği Meselesi

Panova, konu ile ilgili, Müslüman tarihçilerin, Hz. Muhammed'in ilk evliliği sırasında yirmi beş ile yirmi sekiz yaşlarında, Hatice'nin ise yaklaşık kırk yaşında olduğunu kaydettiklerini, ancak Hatice'nin büyük hicretten üç sene önce vefat ettiği sırada Hz. Muhammed kırk sekiz veya elli yaşlarında olduğunu ve İbrahim dışında tüm çocuklarının Hatice'den doğduğunu kaydetmektedir. Devamında yazar, bu bilgilerden yola çıkılırsa, Arabistan'ın şartlarına göre sıcak iklimden dolayı kızların erken büyüdüğünü, dolayısıyla kadınların doğurganlık yaşının erken bittiğini ve çabuk yaşlandıklarını ifade eden yazar, Hatice'nin Hz. Muhammed ile evlenmeden önce iki evlilik yapmış dul bir kadın olduğunu ve kırk yaşının üstünde yaşlılık döneminde altı çocuk doğurmasının çok zor bir ihtimal olduğunu vurgulayarak, konunun tarihçiler tarafından tartışıldığını ifade etmektedir. Devamında yazar, Hz. Muhammed'in evliliklerinin iki nedeni olduğunu, bunlardan ilkinin - öncelikli olarak çok evlilik kültürünün hakim olduğu Arap geleneği doğrultusunda evlilik yaptığını, bir diğerinin ise siyasi anlamda güçlenme amacıyla olduğunu aktarmaktadır ve kendisinin de, Hz. Muhammed'in evliliklerinin siyasi amaçla yaptığı görüşünü desteklediğini ifade etmektedir. Ayrıca yazar, son olarak Hz. Muhammed'in o dönemde Araplar arasında yaygın olan erkek çocuk isteği üzerine de evlilik yaptığı ihtimalinin olabileceğini ilave ederek değerlendirir (Panova, 1993:426).

İslam'da çok evlilik meselesi ve özellikle Hz. Muhammed'in aile hayatı her zaman söz edilen, tartışılan önemli konular arasında yer almaktadır. İslam tarihi kaynaklarında Hz. Muhammed'in aile hayatı ile ilgili şu hadis zikredilmektedir;

"Sizin sürdüğünüz şu dünya hayatından bana şu üç şey hoş göründü; kadınlar ve hoş koku, bununla beraber namaz kılmak gözümün nuru, gönülümün sevincidir." (el- Bezzâr, 2005: 296).

Günümüz siyer bilginleri de, Hz. Peygamber'in evlilikleri siyasi, coğrafi, hukuki birçok sebebe binaen yapıldığını ifade etmektedirler (Azimli, 2013: 437). Coğrafi ortamın gereği yaptığı bu evlilikler, onun eksikliğini arayan hiç bir düşmanı tarafından da kullanılmamış, eleştirilmemişti. Hz. Peygamberin asıl

hedefi, çevresinde Arap Yarımadası'nın dört bir köşesine dağılmış olan çeşitli kabilelerin dostluklarından bir halka meydana getirmektir. Mekke döneminde tek kadınla evli olan Hz. Peygamber, çok kadınla Medine döneminde evlenmiştir. Ayrıca, Kur'an'ın çok evliliği sınırlayan hükümleri, Nisa Suresi'nin 3. Ayeti, Medine döneminin sonuna doğru ve Hz. Peygamber'in vefatından yaklaşık iki yıl önce nazil olmuştur. Bundan önce örf geçerliydi. Arabistan'da çok kadınla evlilik normal olarak yaşanan bir hayat tarzıydı (Sarıçam, 2001:288). Yine Hz. Peygamber'in evliliklerinin başlıca, nedenlerin arasında özellikle, Müslüman kadınlara İslam'ın öğretilmesinde Hz. Muhammed'in hanımlarının büyük rolü olduğu gibi, O'nun hanımlarından bazılarının ülkedeki Müslüman kadınlara Hukuk danışmanlığı yaptığı bilinmektedir (Hamidullah,2004: 722-726). Ayrıca, İslam toplumun eğitilmesinde, özellikle kadınlarla ilgili görüşlerinin çevreye yayılmasında Hz. Peygamber'in hanımlarının büyük katkısı olmuştur (Sarıçam, 2001: 289).

Batılı ve Rus yazarların iddia ettiği gibi, Hz. Peygamber'in şehvete dayalı bir evlilik fikri olsaydı, bütün Arap kabile liderleri ona bakire kızlarını vermeye hazırlardı. Hz. Peygamber isteseydi gençliğinde birçok genç kızla evlenebilirdi. 25 yaşında iken kendinden 15 yaş büyük olan Hz. Hatice ile evlenerek onunla 25 yıl ömür sürdü ve kadınlara rağbet etmedi (Azimli, 2013: 438).

Panova'nın Hz. Muhammed'in beşeri yönlerine üstünlük vererek eserinde bu konuya ilişkin tasvir metodu ile örneklendirmeler yapar. Örneğin; çobanlığın, küçük düşürücü bir meslek olmadığını, Hz. Muhammed'in insan sevgisine büyük önem verdiğini, Hz. Hatice'ye olan bağlılığı ve ölümüne kadar ona sadık kaldığını, hatta ölümünden sonra bile onun için hayır hasenatta bulunduğunu göstermekle ifade ettiğini kaydetmektedir. Panova, konu ile ilgili çok abartılı rivayetlerin yer aldığını, bu bilgileri doğru bulmadığı için eserine kaydetmediğini ve Müslüman yazarların, Hz. Muhammed'i diğer peygamberlerden üstün göstermek istemelerine karşılık, bu tür anlatımlara yer verdiklerini bildirmektedir (Panova, 1993:259).

Panova, Hz. Muhammed'in şahsiyeti ile ilgili değerlendirmesinde; O'nun kişisel özelliklerini ön planda tutarak peygamberliği konusunda eleştirildiğine değinerek Müşrikler tarafından Hz. Muhammed'e istinat edilen şair ve kahin ifadelerinin aslında farklı anlamda kullanıldığını, genel olarak peygamberlerin, insanların yüreklerine nüfuz etme yeteneğine sahip olduklarını ve bu kabiliyetleri sayesinde Allah yoluna davet ederken en katı kalplerdeki gizli ve sırlı duygulara müdahale ederek gönülleri fethettiklerini vurgulamaktadır. Devamında ise şu açıklamayı yapar;

"Nitekim Hz. Muhammed, Mekke'nin çöküşü sırasında İslam'ın en katı düşmanlarının kalplerine peygamberlik nazarıyla bakarak onların hidayetine vesile olmaktadır. Ayrıca, İslam'ı seçerek Müslüman olanlara kıymetli hediyeler vererek onların ve diğer putperestlerin İslam'a karşı kalplerinin ısındırılmasını sağlamaktadır. Peygamber, Halid bin Velid'in, Amr bin As'ın ve diğer Müslümanların Allah yolunda cihada hazır olduklarını, İslam dini için büyük zaferler kazanacaklarını anlamaktadır. Bu nedenle, geçmişte onların yaptığı her türlü düşmanlığı unutmaya hazırdır. Hz. Muhammed'in, İslam'ı daha geniş coğrafyalara taşımak için bundan sonraki merhalelerde onlar gibi, donanımlı kahramanlara ihtiyacı vardır. Bu sebeple de, Müslüman oldukları sırada onlara büyük ganimetler ve hemen ordu komutanlığı gibi önemli rütbelere verdi" (Panova, 1993:411).

Devamında ise, Hz. Muhammed'in siyasi kimliği ile ilgili; öncelikli olarak onun yaptığı reformlardan bahsederek, hepsinin barış karakterli olduğunu şöyle ifade etmektedir;

"Hudeybiye antlaşmasından kısa süre önce Hz. Muhammed komşu devletlere İslam'a davet mektupları gönderdi. Habeşistan kralı Necaşi'ye, Bizans imparatoru Herakliyus'a, Fars hükümdarı Hüsvrev Anusirevan'a, Bizans'ın Mısır'da bulunan valisi Mukavkis'e, Bahreyn meliki Münzir bin Sava'ya, Yemen ve Uman sultanlarına İslam dinini kabul etmeleri ve Medine ile barış içinde yaşamaya teşvik edici mektuplar gönderdi. Konu ile ilgili rivayetlere bakılırsa mektuplar şu satırlarla başlamaktadır: "Allah'ın peygamberi ve elçisi Muhammed'den Heraklüs'e, Rumların melikine, Habeş kralına selam olsun!" Hristiyan krallara ise diplomatik anlamda şu cümleleri seçerdi; "Şehadet ederim ki, Meryem oğlu İsa Allah'ın ruhu ve onun sözüdür" (Panova, 1993:412-413).

Devamında yazar, Fars prensi Hüsrev Anusirevan'ın, Hz. Muhammed'in davet mektubunda yer alan cesaretle cümlelerden dolayı çok sinirlendiğini, mektubu yırtarak Yemen'de bulunan valisine "Yesrib'de kendini peygamber ilan eden bir deli ortaya çıkmış. Ya kendisini ya da başını bir an önce bana getir!" içerikli mektup gönderdiğini, bundan kısa bir süre sonra Hüsrev'in kendi oğlunu öldürmesi üzerine çıkan karışıklık sonucu İslamiyet'in bu ülkede yayılmasını kolaylaştırarak yolunu açtığını nakletmektedir (Panova, 1993: 433). Yazar, Hz. Muhammed'in kişiliğine yönelik, onun her zaman dine davet konusunda ahlaki çerçeveyi muhafaza ettiği bilinmektedir.

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Panova'nın Hz. Muhammed'in hayatına yaklaşımlarını değerlendirirsek, genel anlamda olumlu ve Hz. Muhammed tasavvuruna hâkim olduğunu söyleyebilir. Buna rağmen, yazarın, bazı değerlendirmelerinde, ince nüanslarla Hristiyanlık inancının eleştirel kalıntılarını da rastlanılmaktadır.

Panova'nın bazı felsefi görüşleri, İslam inancın temelinde Hristiyanlık, Yahudilik ve Zerdüştlük unsurlarının bulunduğunu, adı geçen dinlerde "Tek Allahlık" inancının tam mükemmel seviyede olmasa bile mevcut olduğunu, Hz. Muhammed'in inandığı, Tek Allah ile aynı veya ona benzer bir varlıktan bahsedildiğini, hatta Hz. Muhammed'in getirdiği yeni dindeki, Tek Allah'ın, yine Hz. Muhammed sayesinde, diğer dinlerde bulunduğundan daha mükemmel bir varlık haline geldiğini vurgulaması dikkat çekici bir husustur. Ayrıca, Panova, Havarilerden Pavel'in "Yunan yok, Yahudi yok, her kes Hristiyan'dır" ifadesinin geleneksel tek tanrılı dinlerde, toplumsal birliği sağlama adına geliştirilen bir üslup olduğunu ve Hz. Muhammed'in de "Ümmet" kavramının ilk önce Kureyşlilere daha sonra tüm Araplar için kullanılmasına rağmen, aslında uluslararası mahiyet taşıdığını vurgulaması da olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, yazarın, Hz. Muhammed'in Hristiyanlıkla yeni – İslam dininin arasında bir bağlılık olduğunu, Putperestlikten farklı olarak, her iki dinin Tek tanrılı inanç esasına dayandığını, seçtiği tebliğ metodunun, Hristiyan Kralların da menfaatine uygun olduğu için onların Hz. Muhammed'e karşı iyi davrandığını ifade eder (Panova, 1993: 417-418).

Panova, uzun süre yaptığı çalışmalar sonucu kaleme aldığı eserinde, genel anlamda tarihçi kimliği ile Hz. Muhammed'i değerlendirerek objektif bakış açısı sergilemeye çalıştığı ve bu bağlamda siyer çalışmaları içerisinde kendine özgü yere sahip olduğunu söyleyebilir. Eski Sovyet döneminin siyasi şartlarını göz önünde bulundurulursa, bu tür eserlere karşı olumsuz baskı ve emperyalist yaklaşım tarzının var olduğu bir dönemde, yazarın, bunu eserine hiçbir şekilde yansıtmadığını, ayrıca dinsel kimliğini arka planda tuttuğunu da vurgulamak gerekmektedir.

KAYNAKÇA

AZİMLİ, M. (2013). *Siyeri Faklı Okumak*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

EL- BEZZÂR, Ebû Bekir Ahmed b. Amr. (2005). Müsnedü Bezzâr, tahk.: kurul, Mektebetü'l-Ulûm ve'l Hikem, Medine 2005, c. 13, s. 296, no: 6879.

HAMİDULLAH, M. (2004). *İslam Peygamberi Hayatı ve Eseri çev: Mehmet Yazgan*, İstanbul: Beyan Yayınları.

BALCI, İ. (2014). *Hz. Peygamber'in Savaşlarında İlahi Yardım*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

SARIÇAM, İ. (2001). *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

ŞEMŞEK, V. (2016). *Rusça Literatürde Hz. Muhammed İmajı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

PANOVA, V. F. (1993). *Jizn Muxammeda*, Moskova.